

Г.Ю. Дарнопих, к. ек. н., доцент, ст. наук. співробітник;

І.О. Христич, к. ек. н., доцент, ст. наук. співробітник;

Т.Є. Дунаєва, аспірант.

Інститут вивчення проблем злочинності
АПРН України,
м. Харків

СЛУЖБОВА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ЇЇ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Відділом загальної теорії кримінології та кримінологічних досліджень з 2002 року по першій квартал 2006 року здійснювалось дослідження за темою “Теоретичні проблеми попередження злочинності”¹, в рамках якої сектор вивчення причин злочинності проводив дослідження за темою “Теоретичні і практичні проблеми попередження злочинів у сфері службової діяльності в Україні”, (науковий керівник – д.ю.н. Кальман О.Г., виконавці: Христич І.О., Дарнопих Г.Ю., Пивоваров В.В., Авілова О.М., Дунаєва Т.Є.).

Визначаючи перспективи наукових досліджень з цієї проблеми, сектор виходив з того, що особливу актуальність у сучасних умовах отримує необхідність вдосконалення механізмів правового регулювання профілактики злочинів у сфері економіки і службової діяльності. До розробки заходів попередження цих злочинів необхідно залучати представників інших галузей права: цивільного, господарського, адміністративного, фінансового тощо. Акценти в ідеології попередження злочинних проявів у сфері економіки і службової діяльності слід змістити із застосування кримінально-правових заходів відповідальності за вчинені злочини на більш широке використання заходів, передбачених різними галузями цивільно-правового законодавства, повного відшкодування заподіяних злочинами збитків, використання можливостей різних структур громадянського суспільства. Виходячи з цього, у перспективі наукові дослідження сектору мають бути спрямовані на:

¹ Тема затверджена Постановою бюро Президії АПРН України від 14.02.2002 р. № 19. Термін виконання: І кв. 2002 р. – І кв. 2006 р., (науковий керівник - д.ю.н., Кальман О.Г.), № державної реєстрації в УкрІНТЕІ 0102U002193.

– поглиблене, системне, міжгалузеве вивчення факторів, які знижують ефективність заходів протидії злочинам у сферах економіки і службової діяльності;

– теоретичну розробку проблем економіки правоохоронної і правозастосовчої діяльності у сфері попередження злочинності: фінансового, матеріально-технічного, інформаційного, наукового та іншого її забезпечення;

– економіко-правовий аналіз діяльності існуючої системи контрольно-ревізійних органів і їх ефективності у сфері попередження економічних злочинів;

– теоретичну розробку проблем правового забезпечення, управління, прогнозування, планування, координації системою попередження злочинів;

– комплексний аналіз ефективності профілактичного напрямку нормативно-правового регулювання у різних галузях господарської діяльності;

– дослідження проблем участі громадськості у попередженні злочинів у сфері економіки, розвитку системи громадського контролю за діяльністю правоохоронних і правозастосовчих державних органів, формування антикримінальної свідомості.

Характер наведених основних перспективних напрямків дослідження, складність проблем, які мають бути розроблені, обумовлюють необхідність аналізу достатньо широкого кола інших питань, пов'язаних з удосконаленням системи, розробкою загально-соціального і спеціально-кримінологічного попередження злочинів у сфері службової діяльності. Здійснення зазначеного дослідження сприяло підвищенню рівня наукового забезпечення протидії злочинам у сфері службової діяльності.

В процесі роботи над темою була вивчена і проаналізована відповідна література, матеріали засобів масової інформації, розроблені анкети для збору кримінологічної інформації, визначено понятійний апарат дослідження, вивчено 100 кримінальних справ про службові злочини, розглянуті судами м. Харкова, проаналізовані дані кримінальної статистики по Україні в цілому і по Харківській області за останні 15 років, а також інші дані судової статистики в Україні, проведено опитування громадської думки про причини службових злочинів, зібрані дані економічної статистики. За матеріалами дослідження підготовлені і направлені доповідні записки до Харківської облдержадміністрації, Харківського обласного суду, Управління юстиції в Харківській обл., прокуратури Харківської обл., Управління Служби безпеки в Харківській обл. За результатами проведеного дослідження надана комплексна характеристика цієї категорії злочинів, розроблені рекомендації

щодо їх попередження, розроблено і направлено низку пропозицій щодо удосконалення законодавства, спрямованого на боротьбу зі злочинністю і корупцією в Україні.

Ще у початку проведення дослідження авторам було абсолютно зрозуміло, що в умовах загальної соціально-економічної кризи в державі без ефективного державного регулювання системи профілактики, стабільного порядку, який установлений і підтримується державою, у сфері економічних відносин неможлива ефективна боротьба зі службовою злочинністю. Багато проблем вдосконалення механізму державного регулювання профілактики злочинності були і залишаються невирішеними в умовах корінних соціально-економічних перетворень в державі за останні роки ні в теоретичному, ні у практичному напрямках. Необхідність їх вирішення стоїть у числі першочергових проблем кримінології і обумовлює актуальність теми.

Прислухаючись до дослідження службової злочинності, ми зіткнулися з необхідністю з'ясування і уточнення понятійного апарату цієї проблеми. Для проведення дослідження загальнотеоретичне трактування поняття “злочинність у сфері службової діяльності” відіграє методологічно стимулюючу роль. Разом з тим проведення конкретних досліджень вимагають визначення злочинності у сфері службової діяльності не тільки як явища в цілому, але і її структури, складових елементів, функцій і механізмів взаємодії з іншими проявами злочинності.

Перед тим як звернутися до кримінологічного аналізу службової злочинності, необхідно визначити, що ж розуміється під поняттям “службова злочинність”, яке коло суспільно небезпечних діянь воно охоплює. Але вирішення цього завдання, на нашу думку, неможливе без аналізу системи споріднених і близьких за змістом понять, які зустрічаються у науковій літературі і правозастосовчій практиці.

Більш того, необхідність такого аналізу обумовлюється і тим, що і в офіційних документах, наприклад, у законах та постановах Верховної Ради України, указах Президента України, виступах народних депутатів України, інших політичних діячів, міжнародних угодах досить часто вживаються найрізноманітніші терміни при визначенні напрямків боротьби зі злочинністю в сфері службової діяльності. В даний час склалася така ситуація, коли поняття “злочинність у сфері службової діяльності”, “службова злочинність”, “злочини у сфері службової діяльності”, “корупція”, “корупційні діяння”, “правопорушення корупційного характеру” та інші досить часто використовуються як тотожні. Така підміна понять з методологічної і практичної точок зору навряд чи виправдана, оскільки певним чином дезорієнтує правоохоронну практику при

розробці основних напрямків і заходів протидії службовій злочинності, ускладнює ведення статистичного обліку і робить неможливим порівняння статистичних показників. Кожне поняття відповідно до вимог гносеології має бути наповнене своїм конкретним змістом. У зв'язку з цим, як у теоретичному, так і в практичному плані дуже важливо визначити поняття, якими ми оперуємо у процесі дослідження, встановити спільні риси і відмінності між ними, систематизувати їх.

Злочинність у сфері службової діяльності – це сукупність злочинів та осіб що їх вчинили у зв'язку з використанням свого службового становища². Відповідальність за злочини у сфері службової діяльності передбачена в розділі XVII КК України 2001 р. Окрім того значна кількість кримінально-правових норм, передбачених статтями інших розділів, у якості спеціального суб'єкта вчинення злочину визнають службову особу (наприклад, ст.ст. 137, 145 (розділ II “Злочини проти життя та здоров'я особи”), 149 (розділ III “Злочини проти волі, честі та гідності особи”), 154 (розділ IV “Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи”), 157, 158¹², 159 (розділ V “Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина”), 191 (розділ VI “Злочини проти власності”), 207, 208, 210, 211, 212, 212-1, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 229 (розділ VII “Злочини у сфері господарської діяльності”) тощо). Однак, за своєю цільовою спрямованістю, злочини, що передбачені зазначеними та іншими статтями КК, суб'єктом скоєння яких є або можуть бути службові особи, не є службовими злочинами у вузькому розумінні такого визначення. Нормальна службової діяльності та інші відносини, що забезпечують сферу службової діяльності, виступають лише додатковими об'єктами злочинних посягань, передбачених зазначеними статтями.

Разом з тим, внаслідок їх вчинення службовими особами, вони мають значну схожість із злочинами, передбаченими розділом XVII Особливої частини КК “Злочини у сфері службової діяльності”. Тому кримінально-правові норми цього розділу визнаються загальними по відношенню до інших, розташованих за його межами, які на додаток до загальних ознак містять вказівки на спеціальні ознаки і тому вважаються спеціальними кримінально-правовими

² Кальман А.Г., Христич І.А. Понятийный аппарат современной криминологии. Терминологический словарь. Под общей ред. член-корреспондента АПРн Украины, д-р. юр. наук, проф. Голина В.В. – Х.: Изд-во ООО ТО «Гимназия», 2005. – С.169-170.; Криминологія: Загальна та Особлива частини: [Підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І.М.Даньшин, В.В.Голина, О.Г.Кальман, О.В.Лисодед; За ред. проф. І.М.Даньшина. – Х.: Право, 2003. – С.245.

нормами. Згідно правил конкуренції загальної та спеціальної норми, кваліфікація дій службових осіб здійснюється за спеціальною нормою, якщо в цих діях є всі ознаки складу злочину, передбаченого спеціальною нормою. Разом з тим, ознаки злочинів, що передбачені загальними нормами поширюються на ознаки злочинів, що передбачені спеціальними нормами КК, і тому вони набувають однакового значення для всіх злочинів, що вчиняються службовими особами. Розділ не містить загального визначення злочину у сфері службової діяльності³.

Тому поняття “службова злочинність” розуміється і у широкому значенні – як уся сукупність злочинів, учинених службовими особами, і у вузькому – як сукупність злочинів, передбачених лише розділом XVII КК України.

У вітчизняній та зарубіжній кримінології вживається і такий термін, як “корупційна злочинність”, під якою розуміють злочини у сфері службової діяльності в широкому значенні. З юридичної точки зору цей термін є неточним, оскільки “корупція” (підкуп) – поняття достатньо широке, яке охоплює собою як злочини, так і порушення етичних службових норм, дисциплінарні, адміністративні правопорушення, що вчинюються з метою особистого збагачення або в інтересах інших осіб. До того ж цей термін не застосовується в чинному кримінальному законодавстві. Більше того, він по-різному трактується в науковій юридичній літературі.

Суспільна небезпека службових злочинів полягає в тому, що вони утворюють реальну загрозу конституційним правам та свободам членів суспільства, здійснюють суттєвий негативний вплив на найважливіші сторони соціальної життєдіяльності: економіку, політику, управління, соціальну і правову сферу, суспільну свідомість, міжнародні відносини. Вони підривають авторитет держави, підривають демократичні основи управління суспільством, функціонування державного апарату, відповідно до його соціально-політичного призначення, порушують принципи верховенства права і закону, сприяють криміналізації і тінізації економічних та інших соціальних відносин, поширенню організованої злочинності, знищують духовні та моральні цінності.

У процесі аналізу службової злочинності було встановлено, що: 1) досить важко окреслити чіткі кримінально-правові межі цього різновиду злочинності; 2) злочини цієї групи мають істотну різницю в кримінально-правовій характеристиці; 3) відповідальність за службові злочини, які вчиняються в процесі здійснення службової діяльності, передбачена різними розділами Кримінального кодексу

³ Певний час таке визначення містилося в ст. 164 КК України 1960 р.

су; 4) у науковій літературі немає єдності поглядів щодо сутності злочинності у сфері службової діяльності і її системи, до того ж використовується різна термінологія. Слід також зазначити, що немає чіткого визначення цього поняття і у документах ООН, і в міжнародних угодах; 5) кримінологічний аналіз показує, що ці злочини мають високий ступінь системності, взаємозв'язку і взаємозумовленості: службові злочини тягнуть за собою цілий ряд інших злочинів як корисливого характеру, так і злочинів у сфері економіки; 6) у кримінологічному плані службова злочинність нерозривно пов'язана зі злочинністю у сфері господарської діяльності, організованою злочинністю і традиційною загальнокримінальною; 7) існують і національні відмінності у розумінні злочинності у службовій сфері, хоча вона виходить за рамки національних кордонів і має міжнародний характер.

Ситуація, коли бізнес і службовці підтримують один одного у подвійних стандартах, призводить до посилення латентності службових злочинів у сфері економіки.

Можна погодитися з провідними фахівцями, які стверджують, що службова злочинність у сфері господарювання має, головним чином, природну латентність, коли про скоєні злочини напевне знають лише самі правопорушники та причетні до цього особи. Але сьогодні спостерігається все більше випадків небажання потерпілих, свідків та службових осіб, які покликані протистояти злочинності, надавати інформацію про скоєні злочини до правоохоронних органів. Таким чином, поширюється латентність цих злочинів⁴.

Традиційно гостро постають проблеми юридичної відповідальності службових осіб. Як слушно зазначають провідні спеціалісти, давно потрібно вирішити головне питання у сфері службової злочинності. Якщо приймається рішення всупереч закону (пов'язане з незаконним використанням бюджетних коштів, незаконним наданням пільг за рахунок бюджету, порушенням законодавства у сфері приватизації і т. ін.), тобто, незалежно від того, навмисно чи через необережність завдається шкода суспільству і державі, така службова особа повинна нести кримінальну відповідальність, адекватну тим порушенням прав і законних інтересів громадян чи юридичних осіб (або інтересів суспільства і держави,

⁴ Дарнопих Г. Ю. Службова злочинність у сфері економіки як системна внутрішня загроза економічній безпеці держави // Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності: Матер. наук.-практ. семінару. [Харків] 9 лист. 2004 р. /Редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 31.

що охороняються законом), які сталися в результаті цього незаконного рішення⁵.

Найбільш яскраву картину суспільної небезпеки злочинності у сфері службової діяльності дає її кримінологічна характеристика. Ми вважаємо, що кримінологічна характеристика злочинності того або іншого виду (групи) злочинів повинна включати лише ті параметри явища, що вивчаються, які є на сьогоднішній момент, без включення активного позитивного впливу на них з боку суспільства, держави, інших суб'єктів, а саме: кількісно-якісні показники, істотні риси і властивості особистості злочинця і потерпілого від злочину, а також причини і умови явища. Тобто необхідно зупинитися на констатації і дослідженні лише початкових даних. А попереджувальна робота, що спрямована на втручання у розвиток негативного явища – злочинності у позитивному напрямку, повинна виступати самостійним елементом і не включатися в поняття “кримінологічна характеристика злочинності”.

Отже, одним з найважливіших елементів кримінологічної характеристики усієї злочинності (або того чи іншого виду (групи) злочинів) є її стан. Ми дотримуємося тієї точки зору, що під станом злочинності потрібно розуміти кількісно-якісну характеристику злочинності у конкретно взятій державі або суспільстві на конкретну дату або за певний період часу⁶. Стан злочинності – це сукупне поняття, узагальнюючий показник для оцінки злочинності взагалі, що включає в себе: по-перше, рівень злочинності – кількість вчинених злочинів і кількість осіб, які їх вчинили (абсолютні показники), коефіцієнти злочинності (відносні показники); по-друге, структуру злочинності; по-третє, динаміку злочинності і, по-четверте, рівень латентної злочинності.

Стосовно до досліджуваного нами виду злочинів кримінологічно-значущими можуть бути наступні показники: рівень, ціна, динаміка, структура, характер, географія злочинності, особа злочинця.

В цілому кількість злочинів у сфері службової діяльності складає від загальної кількості зареєстрованих злочинів в країні у

⁵ Див.: С. Глазьев, О. Дамаскин. Юридическая ответственность должностных лиц исполнительной власти // Законность. – 2001. - № 12. – С. 4-5.

⁶ Гришаев П.И. Советская криминология. Курс лекций для студентов ВЮЗИ (1–3 лекции). – М.: ВЮЗИ, 1975. – С. 83. Також див.: Криминология / Под. ред. В.В. Орехова. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1992. – С. 63. В криминології є й інше розуміння стану злочинності. Так, І.І. Карпец вважав, що стан злочинності – це кількість вчинених злочинів та осіб, що їх вчинили. Див.: Карпец І.І. Проблема преступности. – М.: Юрид. лит., 1969. – С. 109. (Пізніше І.І. Карпец включав у стан злочинності тільки кількість вчинених злочинів. Див.: С. 50).

2003 р. 3,2 % (18263: 556351). У 2004 р. загальна кількість усіх зареєстрованих злочинів склала 520105, тобто зменшилася на 6,5 % порівняно до 2003 р. Злочини у сфері службової діяльності зменшилися у 2004 р. на 7,8 % (16856: 18263) і склали у загальній кількості зареєстрованих злочинів також 3,2 % (16856: 520105). У 2005 р. було зареєстровано 17922 злочини, тобто порівняно до 2004 р. вони зросли на 6,3 % (17922: 16856), але по відношенню до 2003 р. вони зменшилися на 1,9 % (17922: 18263) і склали у загальній кількості зареєстрованих злочинів 3,7 % (17922: 485725).

Окрім того, занадто високий рівень латентної злочинності у сфері службової діяльності ускладнює оцінку її реального стану. А якщо врахувати ту обставину, що лише одна третина кримінальних справ про злочини у цій сфері діяльності доходять до судового розгляду, то можна зробити висновок, що держава проти цього лиха не застосовує усіх засобів боротьби. За оцінками експертів, розмах "тіньової" економіки, до якої належить й службова злочинність, досягає річного державного бюджету. Ці оцінки зроблені без врахування швидкості обороту грошової маси і товарів. Якщо ж брати до уваги і цей важіль, то існуючі експертні оцінки здаються надзвичайно оптимістичними. Дійсна ж картина набагато гірша.

Відповідно до тяжкості вчинених злочинів усі злочини у сфері службової діяльності розподілялися протягом 2002–2004 років таким чином (див. табл. 1) (на жаль, дані за 2005 рік у нас відсутні):

Таблиця 1.

Розподіл вчинених злочинів у сфері службової діяльності за тяжкістю

Види	2002	2003	2004
особливо тяжких	367	435	448
тяжких	9424	9397	8670
середньої тяжкості	5082	5189	4780
невеликої тяжкості	3216	3242	2958
Всього	18089	18263	16856

На жаль, систематична перебудова звітних даних в органах МВС України призводить до того, що порівнювати можна лише за короткий проміжок часу. Так, питома вага злочинів у сфері службової діяльності за тяжкістю склала (див. табл. 2; у відсотках до загальної кількості):

Структура злочинів у сфері службової діяльності

Види	2002	2003	2004
особливо тяжких	2,0	2,4	2,7
тяжких	52,0	51,4	51,4
середньої тяжкості	28,0	28,4	28,4
невеликої тяжкості	18,0	17,8	17,5
Всього	100	100	100

З наведених даних зрозуміло, що істотних змін у структурі тяжкості вчинених злочинів у сфері службової діяльності не відбувається.

В результаті можна зробити невтішний висновок, що даний вид злочинів має тенденцію до неухильного зростання. Однак при оцінці цих даних слід враховувати і великий розмір їх латентності, запізнювання у їх розкритті.

Розглядаючи хабарництво як елемент службової злочинності, слід зазначити, що розмір хабара, як правило, незначний. Так, з усіх випадків (одержання, передачі та провокації хабара) у 2004 р. лише у 69 випадках сума була за розміром більше 10 тисяч (2,2 %), а за розміром більше 30 тисяч – у 30 випадках (менше 1 %). У 2005 р. у 138 випадках сума була за розміром більше 10 тисяч (3,8 %), а за розміром більше 30 тисяч – у 54 випадках (1,5 %). При цьому необхідно звернути увагу на систематичне зменшення кількості зареєстрованих фактів хабара на суму більше ніж 10 тис. (у 2002 р. таких фактів було 127 (4,5 %), і у 2003 р. 72 (2,4 %), тільки у 2005 р. ця тенденція змінилася – відбулося реальне збільшення цих фактів. А також на деяке зростання зареєстрованих фактів хабара на суму понад 30 тисяч (у 2002 р. таких фактів було 26 (0,9 %) і у 2003 р. – 29 (1,0 %).

В останні роки простежується і стійка тенденція до зростання організованої злочинності у сфері службової діяльності. Організована злочинність у сфері службової діяльності – один з найбільш небезпечних різновидів цієї злочинності. Наслідки цієї злочинної діяльності вкрай негативно впливають практично на усі сфери життєдіяльності суспільства і держави, загрожують її національній та економічній безпеці.

Вперше у звітності органів МВС у 2005 році наведено кількість злочинів у сфері службової діяльності, вчинених організованими групами і злочинними організаціями: 405 з 7741 злочинів, тобто 5,2 %, з них зловживання владою або службовим становищем склали 84 злочини, перевищення влади або службових повноважень – 30, хабарництво – 101. (З наведених даних можна встановити, що службове підроблення та службова недбалість склали 190 злочи-

нів). За тривалий час ми можемо з цих видів злочинів проаналізувати лише хабарництво, що було вчинено організованими групами і злочинними організаціями (табл. 3).

Таблиця 3

Кількість злочинів, вчинених організованими групами і злочинними організаціями в Україні

Види злочинів	Роки									
	1990	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Усього	1843	4556	9273	9307	7744	6703	6463	6159	5582	7741
Хабарництво	6	77	216	211	114	61	81	62	53	101
Динаміка, в %	-	128,3	280,5	97,7	54,0	53,5	132,8	76,5	85,5	190,6
Питома вага, %	0,3	1,7	2,3	2,3	1,5	0,9	1,3	1,0	0,9	1,3

Скоюються всі ці злочини тільки навмисно, мають завжди корисливий характер, спрямовані на отримання матеріальної вигоди у її різноманітних формах. Об'єктом цих злочинів виступають економічні відносини власності усіх форм господарювання. Сфера здійснення злочинів – економічна діяльність у державному і приватному секторах економіки шляхом ненасильницьких дій, або дій деструктивного характеру, вчинених для задоволення матеріального інтересу (примушення підприємців до дачі хабара).

Під поняттям “особи, що вчинили службові злочини”, ми розуміємо сукупність соціально-демографічних, морально-психологічних і кримінально-правових характеристик осіб, які вчинили економічний злочин.

Суб'єктами цих видів злочинів виступають: 1) безпосередні учасники службової діяльності і контролюючих її органів; 2) суб'єкти недобросовісної конкуренції; 3) суб'єкти державної регулятивної сфери економічної діяльності, яким надано дозвільно-контролюючі повноваження.

Потерпілі – це фізичні та юридичні особи, які зазнали матеріальної, моральної шкоди, підриву державної та ділової репутації внаслідок злочинів.

У структурі осіб, що скоїли службові злочини, слід відзначити той факт, що жінки зазвичай зустрічаються частіше, ніж серед осіб, скоївших усі види злочинів; співвідношення між жінками і чоловіками складає 1 : 12. Їх частка у цих злочинах у чотири – шість разів вища, ніж серед інших видів злочинів. Так, серед засуджених осіб, які вибірково ми вивчили (100 осіб), чоловіки склали 61 %, жінки – 37 %. Таке співвідношення обумовлено тим, що жінки традиційно частіше займають посади, пов'язані з виконанням обліково-бухгалтерських функцій, обслуговуванням товарно-матеріальних

пінностей, у торгівлі, сфері побутового обслуговування. Найбільша питома вага чоловіків серед засуджених за хабарництво (70 %).

У віковій характеристиці відзначається зміщення до більш старших вікових категорій порівняно з загальною злочинністю. Основну вікову групу складають особи старше 30 років. Відповідно до обстежених засуджених осіб вікові групи є такими: від 18 до 25 років – 2 %, від 25 до 30 років – 7 %, від 30 до 50 років – 55 %, від 50 до 65 років – 32 %, старше 65 років – 2 %. Це також пояснюється загальною демографічною характеристикою осіб, що працюють на відповідних посадах (зокрема, особа призначається на посаду, пов'язану з матеріальною відповідальністю, як правило, тоді, коли вона має значний трудовий стаж і життєвий досвід).

Відповідно, у цих осіб вище є і освітній рівень порівняно із злочинцями інших категорій. За даними проведеного дослідження, вищу освіту (повну чи базову) мали 66 % осіб, середню (повну чи базову) – 7 %, 25 % мали професійно-технічну освіту. Цей показник набагато вищий від загальної злочинності. Певно, це обумовлено тією обставиною, що для зайняття службовою діяльністю потрібна відповідна спеціальність і кваліфікація.

Особи, які вчинюють злочини, пов'язані з порушенням службових обов'язків, належать, як правило, до числа робітників, що мають безпосередній доступ до майна (комірники, касири, старші продавці, завідувачі відділами, складами, магазинами), або до співробітників, що здійснюють контроль за діяльністю останніх (бухгалтери, ревізори, інвентаризатори).

Переважає більшість (до 95%) службових осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності, – представники середньої і найнижчої управлінської ланки. Серед них перше місце займають низові працівники, які безпосередньо несуть матеріальну відповідальність за майно, яке їм доручене, – продавці, касири, комірники, завідувачі відділами бази, магазину. Рахункові працівники, які відповідають за постановку на облік майна (бухгалтери), а також за здійснення безпосереднього контролю за його зберігання (інвентаризатори, ревізори), складають одну десяту засуджених. Працівники адміністративного апарату рідко виступають у ролі суб'єктів службових злочинів, що розглядаються.

Для службових корисливих злочинів не характерна рецидивна злочинність, лише 5% осіб раніше були засуджені. 82,9% засуджених були притягнуті до кримінальної відповідальності лише за один злочинний епізод. 97,8% мали позитивні характеристики за місцем роботи і мешкання. Таким чином, злочини у сфері службової діяльності скоюються не закоренілими злочинцями, а, як правило, рядовими громадянами, для яких скрутне матеріальне становище виступає мотивуючим фактором злочинної поведінки.

Певний інтерес представляє стаж роботи на об'єкті, де був скоєний злочин. Нами встановлено, що більшість засуджених достатньо довго працювали на даному підприємстві і, таким чином, добре знали свої обов'язки, а також порядок збереження, охорони і обліку матеріальних цінностей.

Переважає більшість засуджених за вчинення службових злочинів була одружена (61,1 %), розлучені складають 26,2 %, неодружені і незаміжні склали 12,7 %. Такий значний відсоток осіб, які знаходилися у шлюбних відносинах на момент вчинення злочину, пояснюється, по-перше, тим, що велика частина осуджених перебувала у достатньо зрілому віці. По-друге, хоча сім'я і розглядається багатьма кримінологами як важливий профілактичний захід, однак при вчиненні службових злочинів попереджувальна роль сім'ї недостатньо ефективна. Це обумовлюється тим, що одним із мотивостворюючих факторів вчинення таких злочинів є намагання покращити матеріальне становище сім'ї, яка також користується отриманими від вчинення злочину доходами. І, по-третє, сімейні відносини у осіб, які вчинили службові злочини, більш міцні тому, що у 80,2 % засуджених були діти: у 44,4 % – одна дитина, у 31,8 % – дві дитини, у 4,0 % – три і більше. Лише 19,8 % не мали дітей.

Матеріальне становище особи визначається, як правило, розміром заробітної плати у розрахунку на одного члена сім'ї. Звісно, що це не єдине джерело доходів. У більшості засуджених легально доходи були невеликі. В той же час слід відмітити, що відомості про рівень матеріального забезпечення сім'ї звинувачених по справах про службові злочини зустрічаються дуже рідко. Між тим цей показник для категорії справ, що аналізується, є дуже важливою обставиною, яка розкриває мотивацію вчинення цих злочинів і повинна враховуватися при призначенні покарання винним. На жаль, слідчі і судді недостатньо уваги приділяють цьому показникові характеристики особи. Особливо це неприпустимо в умовах, коли значна кількість населення України знаходиться за межею бідності. А низький індивідуальний рівень життя є і однією із причин зростання злочинності.⁷

Соціально-психологічні механізми вчинення службових злочинів обумовлюються глибинними деформаціями системи соціально-економічного буття суспільства, окремих соціальних груп і конкретної особи.

Соціально-психологічна характеристика осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення службових

⁷ Х. Там. Преступность и уровень жизни. Пер. со швед. – М.: Прогресс, 1982. – С. 111–120.

злочинів, мало в чому відрізняється від характеристики громадян, які не притягувалися до кримінальної відповідальності. Життєва установка і система ціннісних орієнтацій у них тотожні. Різниця полягає лише в тому, що одні попали у сітки правоохоронних органів, інші – ні.

Сучасний стан економіко-правової свідомості людини в умовах перехідного суспільства дозволяє нам при морально-психологічному аналізі провести лише умовну межу між особами, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення службових злочинів, і тими, хто до неї не притягувався.

Умовність ця полягає в тому, що система потреб, яка і мотивує поведінку у сфері економічних взаємовідносин, знаходиться у однаковій площині. Різниця полягає лише у можливостях їх задовольнити.

При кримінологічних дослідженнях службової злочинності важливе значення має аналіз соціально-рольових особливостей суб'єктів цих злочинів і їх морально-психологічного відношення стосовно вчинення злочинів. Що стосується розуміння соціальних ролей, то тут слід звернути увагу на декілька обставин. По-перше, поведінка людини у суспільстві залежить від тих позицій, які вона займає у суспільстві. Особа займає ряд позицій у суспільстві, кожна з яких вимагає певної поведінки. Це нормативно відтворююча роль, яка відображається у суспільних відношеннях і обумовлює характер матеріальної якості соціально значущих характеристик (чоловік, батько, посадове положення, ін.). По-друге, це очікування від інших людей певної поведінки, які роблять акцент переважно на соціально-психологічні моменти, а не на нормативно встановлені офіційні вимоги. Таке очікування засновується на схемі: "ти – наш, зроби щось для нас". Очікувані результати і визначають соціальну цінність поведінки. Нормативні стереотипи поведінки не влаштовують оточення. По-третє, спонтанна, вільна поведінка особи обумовлюється перш за все її індивідуальними морально-психологічними особливостями, їх неповторністю і незалежністю, яка пригнічується навколишніми умовами. По-четверте, індивідуальні особливості і система ціннісних орієнтацій взаємодіють з чисельними соціально-психологічними факторами, які розглядаються особою як прийняті зовнішнім середовищем і обумовлюють відповідну реакцію на очікування інших суб'єктів соціально-економічних відносин.

Цими чотирма обставинами і обумовлюються морально-психологічні відношення службового злочинця до своєї злочинної поведінки.

Таким чином, вчинення службового злочину характеризує відношення особи до нормативно-правової орієнтації системи економічної діяльності і соціальним очікуванням неофіційних струк-

тур (сім'я, друзі і т. ін.). Надаючи соціально-психологічну характеристику осіб, які вчинили службові злочини, слід відзначити, що вони мало чим відрізняються від законослухняних громадян, але для них притаманно підвищене почуття незалежності від нормативної системи, правового нігілізму, орієнтація на задоволення своїх власних потреб і інтересів, чітке усвідомлення протиправності своїх діянь.

Умовність ознак службового злочинця полягає в тому, що вирішальним моментом буде притягнення до кримінальної відповідальності і засудження винного. Але, як показує вивчення кримінальних справ, засуджуються переважно особи, які вчинили незначні злочини. Злочинці із числа високопоставлених осіб до кримінальної відповідальності притягуються лише у поодиноких випадках.

Аналіз особи злочинця при судовому розгляді справи наводить своє відображення і у тих обставинах, які суд визнає пом'якшувачими чи обтяжуючими провину. Аналіз цих обставин по конкретним кримінальним справам показав, що до визначення цих обставин суди підходять достатньо формально. Як правило, у якості пом'якшувачої обставини визнаються щире каяття або добровільне відшкодування збитків. А обтяжуючими обставинами є корисливі спонуки.

За кримінально-правовими ознаками засуджені за вчинення службових злочинів характеризуються такими показниками, як: характер вчиненого злочину, одноособове або групове його вчинення, роль в групі; тривалість злочинної діяльності, наявність судимості, спосіб вчинення злочину, предмет посягання, збиток від вчинення злочину, вид і міра покарання.

Наведені показники носять достатньо умовний характер, оскільки на них впливають дані законодавства і правоохоронної діяльності за довго-тривалий період з 1992 р. по 2005 рік.

Природно, що тривалість злочинної діяльності далеко не завжди встановлюється судом достатньо повно. Та і самі обвинувачені і засуджені не зацікавлені у висвітлюванні всієї їх злочинної діяльності. Із загальної кількості засуджених осіб судимість мали лише 4,6 %. Звісно, що порівняно з загальною злочинністю, цей показник коливається від 25 % до 30 %, це невисокий рівень. Пояснюється, на нашу думку, це тією обставиною, що особи, які раніше відбували покарання, мали обмежені можливості займатися службовою діяльністю.

Специфіка службових злочинів, на відміну від інших злочинів, полягає в тому, що у вчиненні їх приймають участь службові особи різних рангів.

Аналізувати особу, що вчинила службові злочини, не можна не враховуючи кількість притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення. Висока латентність корупційних правопорушень не дозволяє простежити масштабність та ступінь поширеності корупції як суспільно-небезпечного явища. Статистична звітність про виявлені корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією, у загальнодержавному масштабі для органів виконавчої влади запроваджена постановою Кабінету Міністрів України від 28.06.97 р. № 616. В основному корупційні правопорушення виявлялись правоохоронними органами у 93% випадків, а повідомлення стосовно цього надійшли від керівників державних органів лише у 7% випадків. За підрахунками науковців частка виявлених правопорушень не перевищує одного відсотка від фактично вчинених.

Звертає на себе той факт, що до відповідальності за корупційні правопорушення притягаються переважно керівники і спеціалісти державних структур нижчої ланки, з яких тільки 44,9% визнано винними у вчиненні корупційних правопорушень.

Той факт, що 58% адміністративних справ припиняється судами за відсутністю підстав для накладання на осіб стягнень, свідчить про наявність в діяльності органів, які ведуть боротьбу з корупцією, суттєвих помилок і упущень при вирішенні питань щодо порушення адміністративного провадження.

Фактори, детермінуючі злочинність у сфері службової діяльності, знаходяться, перш за все, в економічних відносинах будь-якої соціальної системи, протиріччях її функціонування, незбалансованості господарського механізму, вадах і недоліках економічного планування, а також у пануючій системі розподільчих відносин.

Аналіз криміногенних факторів, які детермінують злочинність у сфері службової діяльності, потребує системно-структурного підходу до їх вивчення на різних рівнях суспільного життя: 1) аналіз економічних відносин в суспільстві; 2) системи соціальних відносин, що склалася; 3) політико-ідеологічних відносин; 4) системи морально-психологічних цінностей суспільства; 5) умов формування економіко-правової свідомості людини; 6) конкретних криміногенних ситуацій і мотивації економічних злочинів.

Тривалий час у радянській кримінології існування службових злочинів пояснювалося наявністю дефектів в психології індивідів і соціальних спільнот, тобто службова злочинність пояснювалась виключно суб'єктивними факторами. Об'єктивні ж фактори, пов'язані з економічним буттям суспільства, роллю і становищем службових осіб у системі суспільних відносин, розглядалися лише як умови службових злочинів.

Такий погляд на причини службових злочинів зустрічається іноді й нині. Він уявляється нам недостатнім. Зрозуміло, що соціально-психологічні моменти відіграють важливу роль у генезисі індивідуальної злочинної поведінки, але визнавати їх головними є помилкою, адже у взаємодії суспільного буття і суспільної свідомості визначальною є роль суспільного буття. Таке трактування причин службової злочинності не може правильно пояснити і зміни у динаміці цих злочинів, і гарантувати цінність практичних рекомендацій по боротьбі з нею, яка обмежується переважно рекомендаціями морально-виховного характеру або посиленням кримінально-правової репресії.

Зрозуміло, що глибокий кримінологічний аналіз службових злочинів можливий, передусім, з урахуванням досліджень базисних економічних процесів і становища службових осіб у системі існуючих суспільно-економічних відносин. Криміногенні фактори, які визначають причини й умови службових злочинів, досить численні, різноманітні й обумовлені суттєвими змінами у соціально-економічному житті суспільства.

За сутнісною характеристикою усі криміногенні фактори можуть бути поділені на п'ять основних груп: політичні, економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, правові фактори.

До специфічних чинників латентності злочинів в службовій сфері відносяться, насамперед:

– недосконалість норм чинного законодавства (неврегульованість питань про власність, недостатній контроль з боку держави за приватизацією, кредитуванням, рухом матеріальних та грошових ресурсів, складність механізму оподаткування, відсутність належного бухгалтерського обліку в більшості приватних підприємств, проведення бартерних операцій, недостатня кількість контрольно-ревізійних структур та їх неефективність тощо);

– недостатня обізнаність правоохоронних органів з процесами, які відбуваються в економіці, відсутність ефективної взаємодії правоохоронних органів у боротьбі зі службовою злочинністю, недоліки в оперативній роботі на цьому напрямку, практика намагання покращити показники боротьби з хабарництвом, як основним видом службової злочинності шляхом виявлення переважно (від 50 до 75%) дрібних правопорушень в цій сфері.

Аналізуючи далі конкретні ринкові перетворення, що впливають на службову злочинність, слід зазначити, що вони відбуваються сьогодні в умовах небувалого досі поширення протиправних явищ і процесів у всіх сферах суспільного життя. Це переконливо продемонстрували вибори Президента України 2004 р. Економічною складовою такого становища є тіньова економіка. Тому подолання кризових явищ в економіці держави, гарантування національної

безпеки в ринкових стосунках обґрунтовано пов'язано із розробкою комплексу соціально-економічних і правових заходів впливу на тіньовий сектор. Оцінюючи стан цього явища в країні, фахівці визначають, що тіньова економіка набула великого поширення і пов'язана із зростанням відтоку значних матеріальних, фінансових та людських ресурсів у неофіційну сферу.

Криміналізація господарської діяльності є результатом деформацій як в економічних відносинах, так і у свідомості людей. В свою чергу, корупція в економіці і криміналізація суспільних відносин зумовлюють тінізацію суспільної свідомості. Отже, спостерігається причинно-наслідковий зв'язок, що постійно посилюється і відтворюється під впливом дії двох груп чинників: економічних, серед яких, насамперед, слід виділити загострення кризових явищ, надмірно високі податки, зростання безробіття, внутрішній державний борг та ін. Про це свідчить і така інформація: у квітні 2006 р. ліквідоване державне підприємство "Укрспецюст", яке з 1999 р. займалося реалізацією конфіскованого судами майна. Тривалий час його діяльність ніхто не перевіряв. Тому лише в Вінницькій, Хмельницькій та Чернівецькій областях протягом лише 2000–2001 рр. було продано понад 6 тисяч імпортних автомобілів з середньою ціною 1538 грн.⁸

Попередження злочинності заключається в активному впливі на причини і умови злочинності на різних рівнях соціального життя. В кримінології розрізняють два рівня попередження злочинності: загальносоціальний і спеціально-кримінологічний. Деякі автори виокремлюють і третій рівень – попередження. На наш погляд, це різновид загальносоціального попередження.

Загальносоціальний рівень – це сукупність економічних, культурно-виховних, політичних, ідеологічних, організаційно-управлінських, правових, технічних заходів, як правило, довгочасного характеру, які забезпечують функціонування і розвиток існуючої системи суспільних відносин.

Ці заходи розробляються і здійснюються органами державної влади і управління не з метою безпосереднього попередження злочинів, а з метою рішення поточних і перспективних задач соціально-економічного розвитку держави. Але непрямо вони спрямовані і на усунення негативних явищ і процесів у різних сферах суспільного життя, детермінуючи злочинність як свій наслідок. Загальнонаціональне попередження злочинності базується на положенні про те, що необхідно своєчасно розв'язати загострені соціальні протиріччя, оскільки не можна ліквідувати другорядні явища, не усунувши головних негативних явищ, з якими вони

⁸ Див.: Фемиду лишили кошелька // Аргументы и факты. – 2006. – № 15. – С. 7.

нерозривно пов'язані. І це чітко проявляється у світі економічної і соціальної реформи, яка проходить з її непослідовністю і глобальним загостренням соціальних протиріч у всіх сферах суспільного життя.

Попередження службових злочинів має становити узгоджену систему заходів політичного, економічного, соціального, організаційно-правового характеру, спрямованих на випередження появи передумов цих злочинів, їх послаблення, нейтралізацію та усунення.

Здійснення цих заходів сприятиме реалізації антикриміногенного потенціалу суспільства, всіх його інститутів, становитиме підґрунтя спеціальної роботи з попередження службових злочинів.

Результати проведеного дослідження попередження злочинів у сфері службової діяльності в Україні дають змогу зробити наступні висновки:

1. Наведені офіційні статистичні дані дають змогу лише відстежити тенденції зміни кількості зареєстрованих злочинів у сфері службової діяльності в нашій країні. Проведене дослідження виявило, що їх недостатньо для всебічного системного аналізу, в першу чергу, через те, що усі статистичні дані внутрішньовідомчі. Крім того, систематична зміна і неузгодженість законодавства і форм звітності також приводить до неможливості порівняння даних за тривалий проміжок часу.

2. Не підлягає сумніву і те, що динаміка злочинності в українському суспільстві, як показують результати дослідження, досягла свого апогею саме в період радикальних політичних і економічних трансформацій. Про це свідчать не тільки небезпечні масштаби криміналізації, які охопили і вищі ешелони влади і управління, але і мінливий характер злочинних проявів, а також соціальних, політичних і економічних витоків їх формування. Саме протиріччя в системі нових економічних відносин, проблеми ринкових перетворень значною мірою сприяли масовим злочинним зловживанням у сфері приватизації, господарської діяльності, фінансово-банківському секторі, зовнішньоекономічній діяльності тощо. І перспективи цих зловживань в умовах політичного протистояння в суспільстві маловтішні.

3. Сам характер і "почерк" сучасного українського криміналітету, який значною мірою впродовж 2000–2005 років легалізувався в органах влади і управління різних рівнів, несе на собі відбиток епохи первісного накопичення капіталу з її відомими соціальними негараздами – безробіттям, різким майновим розшаруванням населення, падінням моральних устоїв, криміналізації політикума, зневажливого ставлення до народу і антикримінальних інституцій суспільства. В Україні усі ці негаразди лягли на благодатний ґрунт правового нігілізму як "зверху", так і "знизу". Була порушена ко-

лективістська свідомість і патримоніальний менталітет українського народу, а ринкова ідеологія сприймалася надзвичайно складно. Значний внесок у криміналізацію економіки зробили системні прорахунки у процесі демократизації, впровадження принципу верховенства права, які набули гіпертрофованих форм уседозволеності. І в цьому контексті можна зробити висновок, що у сучасній злочинності у сфері економіки, особливо в організованих її формах, проявляються риси політизації злочинної діяльності і спроби проникнення в нову економічну і політичну цивілізацію.

4. У цьому зв'язку звертає на себе увагу і вражаюча безпорадність контролюючих органів держави. Її наглядні прояви – у масовій втечі капіталів за кордон, легалізації (відмивання) злочинних доходів, встановлення контролю мафіозних структур над комерційними банками, підприємствами. І як результат – утворення в державі кримінального, олігархічного капіталу і проникнення його представників у владні структури. Практично підірвана податкова дисципліна. Бюджет не добирає близько половини податків. Розширена база кримінального капіталу за кордоном. Дослідження, проведені нами раніше, а також оцінки зарубіжних експертів призвели до висновку, що визначальним генератором криміналізації економіки в Україні стала приватизація, яка широко відкрила свої ворота організованій економічній злочинності і корупції.

В результаті, за даними соціологічних досліджень, 80 % вітчизняного капіталу перейшло сьогодні до рук кримінальних і кримінально-олігархічних структур, які в останні роки успішно легалізувалися в офіційну економіку.

5. Надзвичайного розмаху отримала корупція в державному апараті. Вона зімкнулася з організованою злочинністю у сфері економіки і фактично стала утримувати багатьох державних службовців за свої кошти. Цей кримінальний союз і став тією могутньою перепоною на шляху прогресивних реформ, яка і сьогодні реально загрожує національній безпеці держави, і сприяє прийняттю безрозсудливих політичних рішень у справі реформування правоохоронних органів і становленню законності в країні.

6. Таким чином, ситуація зі злочинністю в Україні має яскраво виражене економічне підґрунтя. Безконтрольне пограбування усіх ресурсів держави, відмивання брудних грошей – це головна економічна біда, в якій задіяна організована злочинність в її кримінально-олігархічних формах. На відміну від країн із розвинутою структурою і політичною стабільністю, економічна злочинність в нашій країні зосереджена переважно у сфері господарської діяльності і управління нею. Кримінальна ситуація в економіці України, як показало дослідження, в дійсності визначається слабкістю державних

установ, включаючи і правоохоронні органи, які підточені великомасштабною корупцією, аморфністю державного курсу на забезпечення прогресивних економічних і соціальних реформ. Ринковий курс впродовж п'ятнадцяти років реалізовувався в Україні хаотично і не був забезпеченим як в ідеологічному, так і в організаційно-правовому відношенні. Не була сформована концепція державного регулювання економіки. Більшість населення, як свідчать кримінологічні дослідження, не сприймала ринкові перетворення як бажані і пов'язувала цей процес з криміналізацією підприємництва і корупціалізацією системи державного управління і контролю.

7. Результати дослідження дають підстави зробити висновок, що за своїм змістом управлінська функція держави у сфері забезпечення правопорядку досить розгалужена. Вона повинна бути побудована на основі верховенства принципу законності, захисту прав і свобод людини у сфері підприємницької діяльності, чіткого розмежування і диференціації функцій різних суб'єктів профілактики, економічної обґрунтованості заходів, централізації, координації попереджувальної діяльності, широкого залучення інституцій громадянського суспільства. В цьому дослідженні була зроблена спроба акцентувати увагу на тих компонентах, реалізації яких в найбільшій мірі потребує соціальна практика.

8. Суттєві прорахунки були допущені у процесі судово-правової реформи, які прискорили атрофію контрольної функції держави у сфері забезпечення правопорядку. Передусім, держава не мала єдиної взаємозв'язаної концепції реформування судової і правоохоронної системи України, яка на сьогоднішній день повністю призупинена. Розпочата реформа судових органів і постійна реорганізація в органах внутрішніх справ, прокуратури, служби безпеки, контролюючих органів носили непослідовний й спонтанний характер. Передусім це торкнулося органів досудового слідства і оперативних служб, органів прокуратури. Проблема попередження злочинності навіть не ставилася у ході такого реформування.

Після прийняття Конституції України 1996 р. тривалий час проблематичним залишався правовий статус органів прокуратури, визначення її основних функцій та повноважень. Послаблення координаційних і наглядових функцій без всякого сумніву нанесло значні втрати законності і правопорядку. Ця помилкова лінія і по сьогоднішній день не виправлена.

9. Безперечний пріоритет демократичного суспільства – забезпечення прав людини – реально далі виразився в однокілій лібералізації кримінальних покарань, всеохоплюючому захисту обвинувачених в кримінальному процесі, покращенню умов відбування покарання засуджених. При цьому ігнорується більш актуальна

проблема – захист прав мільйонів потерпілих від злочинних посягань у сфері економіки та тих, хто страждає від насильницьких злочинів. Законодавство щодо захисту прав потерпілих фактично не діє, збитки від злочинів відшкодовуються у незначній мірі.

Таким чином, результати дослідження дають всі підстави констатувати, що держава не забезпечила відповідного рівня управління у процесі реформування правоохоронних органів, втратила контроль над кримінальною ситуацією у сфері економіки. Держава фактично самосунулася від забезпечення належного правопорядку в суспільстві.

10. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок, що у сучасних умовах назріла необхідність створення в державі, на базі існуючих структур, окремого органу, який був би спроможним координувати зазначену сферу діяльності у рамках єдиної стратегії. На наш погляд, таким органом могла б бути Рада або Комітет з попередження злочинів у сфері економіки при Раді Національної безпеки і оборони. У багатьох країнах світу створено подібні органи. Вони систематично аналізують стан справ у сфері протидії злочинності і дають належні рекомендації урядовим структурам для прийняття відповідних рішень.

Основними завданнями Ради (Комітету) з попередження економічної злочинності має бути: визначення основних напрямків державної політики в сфері боротьби з економічною злочинністю; аналіз чинного законодавства, що регулює економічні відносини; інформаційно-аналітична діяльність; розробка науково-обґрунтованих методик підрахування збитків від економічних злочинів у різних галузях господарства і шляхів їх відшкодування; проведення загальнонаціональних обстежень і обслідування для виявлення рівня латентної злочинності; аналіз проявів міжнародної транснаціональної економічної злочинності; координація діяльності галузевих міністерств і відомств з правоохоронними органами з питань реалізації заходів попередження економічної злочинності; узагальнення практики боротьби зі злочинністю у сфері економіки; координація наукових досліджень; організація міжнародної співпраці щодо попередження економічної злочинності, і в першу чергу, з країнами СНД; обґрунтування розподілу ресурсів згідно з Державним бюджетом органами, які ведуть боротьбу з економічною злочинністю; проведення кримінологіко-економічної експертизи нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств.

*Рекомендована до опублікування на засіданні сектору
вивчення причин злочинності ІВПЗ АПРн України
(протокол № 5 від 18 квітня 2006 р.).*

*Рецензент – доктор юрид. наук, професор,
член-кореспондент АПРн України В.С. Зеленецький*